

С.В. Кривенко, Т.В. Процик

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Визначено проблеми та досліджено основні напрями підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Проаналізовано рейтинги української конкурентоспроможності в динаміці. Обґрунтовано необхідність комплексного використання податкових, бюджетних, грошово-кредитних та інституційних засобів з метою регулювання національної економіки.

***Ключові слова.** Конкурентоспроможність, національна економіка, регулювання, рейтинг.*

I. Вступ. У сучасних умовах проблема підвищення конкурентоспроможності національної економіки набуває все більшої актуальності. Вона досить гостро постає не тільки перед державами, які розвиваються, а і ретельно досліджується урядами високорозвинутих країн, тому що забезпечення конкурентоспроможності на макроекономічному рівні виступає рушійною силою соціально-економічного прогресу суспільства.

Дослідження проблеми конкурентоспроможності економіки знайшло відображення у працях вітчизняних і закордонних науковців, серед яких передусім слід відзначити О.І. Амошу, В.М. Гейця, І. Ансоффа, М. Портера та інших. Проте в представлених роботах практично не розглядалися ключові фактори та напрями підвищення конкурентоспроможності економіки з використанням фінансових і грошово-кредитних засобів.

II. Постановка задачі. Мета статті – обґрунтування проблем і дослідження перспектив підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Для досягнення поставленої мети було використано методи аналізу та синтезу, систематизації і узагальнення, системно-логічний підхід, класифікаційно-аналітичний метод.

III. Результати. Аналізуючи сучасну ситуацію у вітчизняній економіці, необхідно констатувати, що починаючи з 2000 року, в Україні мали місце ознаки макрофінансової стабілізації, стали зростати золотовалютні резерви,

збільшилися обсяги кредитування реального сектору економіки та вклади населення, активізувалася зовнішня торгівля та інвестиційна діяльність; у сфері виробництва досягнуто випереджальний розвиток галузей, що забезпечують НТП. Відповідно до інформації американського фонду Heritage Foundation і передового ділового видання The Wall Street Journal станом на початок 2004 року, за індексом економічної незалежності Україна посіла 117 місце з 155 країн, які підлягали дослідженню. При цьому найбільших успіхів наша країна мала у проведенні грошово-кредитної політики, що сприяло підвищенню розрахункового показника у цій сфері на 1 пункт, у порівнянні з попереднім роком. Однак, незважаючи на цей факт, на початок 2004 року Україна все ще відносилася до категорії “переважно залежних” країн [1].

У січні 2005 року міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings поширило інформацію про підвищення суверенного кредитного рейтингу України в іноземній та національній валютах, а також дало “стабільний” прогноз щодо встановлення довгострокових рейтингів через наявність потенціалу для поліпшення ділового клімату, збільшення обсягів інвестування, помірний рівень державного боргу, швидке зростання експорту та суттєвий профіцит платіжного балансу країни [2, С.4]. Індекс рівня освіти українського населення становив 0,93, що навіть дещо перевищувало середній індекс країн Східної Європи та СНД, який встановлено на рівні 0,92 [3, С.115]. Однак, незважаючи на наявність статистичних даних, які свідчать про якісне економічне піднесення країни, фахівці Світового економічного форуму (World Economic Forum, WEF) незадовільно оцінюють результати функціонування вітчизняної економіки.

Отже, з 80 країн, які стали об’єктами вивчення та складання рейтингу світової конкурентоспроможності станом на кінець 2002 року, Україна посіла 77 місце, що свідчить про повільне проведення інституційних перетворень, низьку якість законотворчої діяльності, сумнівну макроекономічну стабільність і низький рівень розвитку нових технологій у країні. У даному зв’язку необхідно зауважити, що у 2001 році Україна займала 69 позицію за індексом перспективної конкурентоспроможності (GCI – Growth Competitiveness Index).

Це слід пояснювати, з одного боку, песимістичним суб'єктивним ставленням західних експертів-економістів, на підставі думок яких було сформовано агрегований індекс світової конкурентоспроможності, а з іншого – негативними оцінками перспектив розвитку нашої країни відносно динаміки її економічних показників і ділової активності.

Досвід розвинутих країн свідчить, що конкурентоспроможність національних економік забезпечується, головним чином, високим рівнем відтворення науково-технічного потенціалу з урахуванням інституційних чинників інноваційного і технологічного прогресу. Водночас ряд західних вчених стверджують, що серед основних факторів економічного зростання саме НТП займає 80-85%. Ще А. Сміт у трактаті «Дослідження природи та факторів багатства націй» стверджував, що прогрес у розвитку – це наслідок поділу праці, який призводить до концентрації уваги працівника на виконанні конкретної операції, для чого необхідно шукати максимально легкий і найбільш швидкий спосіб її виконання, що дає імпульс до винаходу нових машин і механізмів. Нобелівський лауреат Р. Солоу у своїх дослідженнях також довів ключове значення прогресивних досягнень науки та техніки для забезпечення перманентного поліпшення рівня життя населення.

У “Звіті про глобальну конкурентоспроможність 2006—2007”, оприлюдненому Світовим економічним форумом 26 вересня 2006 року, зазначено, що Україна втратила у світовому рейтингу конкурентоспроможності національних економік десять позицій, порівняно з оцінками, опублікованими у жовтні 2005 року. У цьому зв'язку слід зазначити, що у 2005 році наша країна посіла вісімдесят четверте місце з 117 країн [4, С. 9-10]. Однак, якщо перерахувати цей показник на новий індекс глобальної конкурентоспроможності, то позиція України значно зміниться та відповідатиме шістдесят восьмому місцю через додаткову оцінку параметрів розвиненості інфраструктури, ускладненості бізнесу, ефективності ринку праці, рівня охорони здоров'я та якості освіти. Новий індекс — показник синтетичний, який враховує 90 чинників (попередній індекс складався на

підставі лише 35) і на одну третину формується зі статистичних даних, а на дві третини — з експертних оцінок, для одержання яких у 2006 році було опитано 11 тисяч топ-менеджерів підприємств, які працювали у 125 країнах. Основну увагу в новому індексі приділено дев'яти головним чинникам, які оцінювалися на першій стадії окремо, а потім на їх базі виводився загальний рейтинг конкурентоспроможності країни. Спочатку країни оцінювалися за індексом глобальної конкурентоспроможності, який дозволяв дослідити стан економіки та перспективи зростання в середньостроковій перспективі. У зв'язку з цим усі країни, вибрані для спостереження, були згруповані відповідно до рівня їх соціально-економічного розвитку.

До першої групи відносилися країни “початкової” стадії розвитку, у яких джерелами конкурентоспроможності виступали сировина або дешева некваліфікована робоча сила. У другу групу об'єднано держави, які перебували на стадії ефективного розвитку та були готові широко впроваджувати в економіку нові технології. До третьої групи віднесено країни, які перебували на стадії інноваційного розвитку з високим рівнем та якістю життя населення. Бізнес цих країн спроможний конкурувати на глобальних ринках, завдяки ефективній інноваційній діяльності. Потім розраховувався індекс конкурентоспроможності бізнесу, який дозволив визначити рівень продуктивності та ефективності функціонування підприємств і галузей. Спираючись на наведені вище характеристики кожної з груп, Україну експертами Світового економічного форуму віднесено до “початкової” стадії розвитку, де також знаходилися найбідніші країни Африки, Азії, Латинської Америки та колишнього Радянського Союзу. Найгіршу оцінку наша країна отримала за якістю державних і суспільних інститутів, що стало, на жаль, основним чинником її неконкурентоспроможності.

На думку головного економіста Світового економічного форуму Августо Лопеса-Клароса, конкурентоспроможність держави досягається за рахунок високого рівня розвитку суспільних інститутів і компетентного макроекономічного управління в поєднанні з освітою відповідного рівня та

економікою, що базується на високих технологіях і інноваціях. Разом з тим президент Ради конкурентоспроможності України Юрій Полунєєв стверджує, що наша країна має зробити декілька висновків. До основних чинників, які гальмують економічний розвиток держави, належать такі: невідповідна якість суспільних і політичних інститутів; відсутність ефективної судової системи і верховенства закону; слабкість регуляторного середовища, що не дає змоги створити адекватні конкурентні умови в економіці. При цьому він зазначає, що Україна зіткнулася з серйозними макроекономічними проблемами, пов'язаними з бюджетним дефіцитом, який фінансується за рахунок зовнішнього боргу та внутрішніх запозичень. На думку Юрія Полунєєва, кредити мають використовуватися для інвестування, а не проїдання. Він також стверджує, що в нашій країні існує потенціал для створення конкурентоспроможної економіки, однак, на жаль, не використовується для інноваційного розвитку.

За підсумками 2006 року Україна зайняла 125 місце між Нігером і Мавританією з 161 країн світу за рейтингом найбільш економічно вільних держав, який визначався міжнародним аналітичним центром Heritage Foundation. У даному контексті слід зазначити, що експерти оцінили ступінь свободи ведення бізнесу за 50 показниками, поділеними на такі категорії: торговельна політика, податкове навантаження, грошово-кредитна політика, інвестиційний клімат, захист приватної власності, платоспроможний попит, фінансовий ринок, регуляторна активність влади, системність і чіткість законодавства тощо. За ступенем «легкості ведення бізнесу» Україна посіла 128 місце серед 175 країн, які підлягали дослідженню з боку Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації. За експертними оцінками такий низький рейтинг пов'язаний, передусім, з двома показниками: складністю сплати податків і важкістю закриття бізнесу. При цьому за останнім показником Україна займає останнє місце серед 28 держав Східної Європи і Центральної Азії [5, С.18].

У стратегії соціально-економічного розвитку нашої країни зазначено про необхідність закладання базису майбутньої економіки, сконцентрувавши при

цьому увагу на її якісних характеристиках і надійності. Отже, на перший план виходять завдання якісного змісту, від реалізації яких залежить забезпечення стабільного кількісного зростання економіки. У такому перенесенні акцентів полягає сутність нової економічної ідеології, котру потрібно сформулювати, і яка буде логічним продовженням сучасної стратегії загальнодержавного економічного та соціального розвитку. Тому особливої уваги набувають питання, пов'язані з необхідністю подолання економічних, соціальних і політичних протиріч, а також надзвичайно важливою проблемою стає узгодженість процесів грошово-кредитної, фіскальної політики з реальним сектором економіки. Суперечності, що спостерігаються між моделями розвитку фінансово-кредитного та реального секторів економіки, слід характеризувати як перманентний атрибут трансформації, який виражається в існуючій дисгармонії і ізольованій роботі цих секторів.

В основі нової парадигми загальнодержавної стратегії економічного розвитку повинні бути консолідація науки, техніки, підприємницького сектору, а також адміністративних і економічних важелів управління. Постулати економічної стратегії передбачають формування ключових завдань і проведення відповідних заходів, спрямованих на підтримку інноваційних і інвестиційних процесів за допомогою податкових, бюджетних, інституційних інструментів і грошово-кредитних засобів з метою реалізації стратегічних цілей. У сучасних умовах вітчизняна банківська система потребує кардинальних внутрішніх змін і формування принципово нових взаємовідносин банківської системи з державою та іншими суб'єктами господарювання з метою підвищення своєї конкурентоспроможності, що передбачає збільшення стабільності банківського сектора, а також активізацію економічних процесів у країні через ефективну інфраструктуру грошово-кредитного ринку, вдосконалені механізми фінансування у вигляді проведення факторингових, андерайтингових, лізингових операцій, здійснення різноманітних форм прямого інвестування та використання механізмів довгострокового рефінансування. При цьому особливу увагу слід приділяти поточному моніторингу змін у попиті на

гроші, а також регулюванню обсягу грошової пропозиції, забезпечуючи тим самим монетарну основу для сталого розвитку національної економіки.

На сьогоднішній день посилення конкурентоспроможності вітчизняних банків має охоплювати наступні напрями: скорочення кількості слабких банків; приведення системи банківського нагляду у відповідність з світовими стандартами; удосконалення системи управління кредитними ризиками; диверсифікацію банківських послуг і впровадження передових банківських технологій. У зв'язку з цим у 2008 році Національний банк України здійснює грошово-кредитну політику, виходячи з середньострокової стратегії, основні положення якої полягають в орієнтації на необхідність поступового переходу до монетарного режиму, що базується на ціновій стабільності; визнанні необхідності використання інфляційного орієнтира як головної мети; удосконаленні системи валютного регулювання; спрямуванні політики валютного курсоутворення на забезпечення прогнозованої динаміки обмінного курсу залежно від стану платіжного балансу та недопущення його значних коливань; посиленні ролі процентної політики в системі грошово-кредитного регулювання економічних процесів через поліпшення регулювання короткострокових ринкових відсоткових ставок; прийнятті заходів щодо зміцнення зв'язку між короткостроковими та довгостроковими відсотковими ставками; сприянні уряду в питаннях подальшого розвитку та інституційного забезпечення функціонування фондового ринку та системи небанківських фінансових установ; удосконаленні процедур прийняття монетарних рішень і комунікацій з громадськістю.

Український досвід свідчить, що вирішальну роль у регулюванні економічних процесів відіграють не тільки структурні фактори, пов'язані з підвищенням конкурентоспроможності національної економіки, а і грошово-кредитні, зумовлені масштабами емісії, станом золотовалютних резервів. В умовах нашої країни об'єктивно необхідною виступає підтримка процесів економічного зростання через створення відповідних передумов для полегшення доступу банків до кредитних ресурсів і розширення можливостей

кредитування реального сектору економіки.

IV. Висновки. Таким чином, для прискорення реалізації обраної стратегії підвищення конкурентоспроможності національної економіки необхідно запроваджувати ефективні механізми регулювання вітчизняної економіки, здійснити перегляд чинного законодавства а також прийняти цілу низку заходів, спрямованих на зміцнення реального сектору та стимулювання інвестиційних і структурно-інноваційних процесів у країні, активізувати діяльність держави на фондовому ринку, який покликаний стати важливим джерелом коштів для загальнодержавного економічного розвитку.

Література

1. Брыль Р. Украине не хватает экономической свободы // Украинская инвестиционная газета. - 2004. - № 3. - С.32.
2. Fitch Ratings підвищило суверенний кредитний рейтинг України // Урядовий кур'єр. - 2005. - № 14. - С.4.
3. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) “Шляхом європейської інтеграції” / Ав. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
4. Загоруйко Ю. Втрачаємо навіть те, чого не маємо. У рейтингу конкурентоспроможності ВЕФ Україна за 2006 рік опустилася з 68-го на 78-ме місце // Дзеркало тижня. – 2006. - № 38. – С.7.
5. Український діловий тижневик «Контракты» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.kontrakty.com.ua/show/ukr33.html>.

Процик, Т.В. Проблеми та перспективи підвищення конкурентоспроможності національної економіки [Текст] / С.В. Кривенко, Т.В. Процик // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. – Вип. 240 : в 5 т. Т. III. - С. 704-710.